

САРСЫН ПОЭТ, ЖУРНАЛИСТ Н.М. РЫКУНОВ

Орто дойдуттан арахсан икки хонук ичинэ Дьокунскай к. Правительство дьэитин ичингэр түспүт мөссөңэ

Николай Рыкунов, аармыйага да, куоракка үөрэнэ да сылдьан, дьонугар суруйар суруктара кини ис хоонноох, тус-туса сонуннаах, кинилэр дууһаларын итин тапталынан сылдьаар сылаас тыллаах-өстөөх буолар эбиттэр. Эсэ биридэ хоононууан суруйан ыппыта эмиз баар. Суруктарын үксүгэр даҕаны, «хаан-уруу дьонум», «таптыр дьонум», «кирэн кэлбитим курдук санаан» дьон саалаан баран, «эиһини өрүү таптааччы уонна ахтааччы төрөппүт уолтун» дьон бүтэрэр эбит. Дьонно, аахтаран иста-иста, сүрэхтэрэ үөрүүнэн ньуолуйдаҕа аҕай буолуо ээ. Ийэтэ барахсан уолун суруктарын «көмүс кылаат» онгостон уура сылдьаахтаабыт. Ол бүгүн мин бу суруктар туһанаар источилим буола! Оҕо эрдэбиттэн итинник олоҕурут эйэлээх, сылаас сыһаан түмүгэр итиллибит иһин төлөөн, махталын биллэрэн, барыларга анаан-минээн хоонон суруйтаабыт. Ононорор Ырай дьон ынахтара, Победа дьон ныйрайдара кытта ахтылаллар.

Н. Рыкунов поэзиятын бириг темата-бэитин дьэиэргээнэ. Онон кинилэр тустарынан суруйабыт. Аҕата Рыкунов Михаил Петрович икки кэргэнгэ ололорут (Николай икки кэргэниттэн Вера Николаевна уола), колхозтаах, ону-маны уһанар киһи үһү. Дьонно биллэр аата-Мэхээчэ. Уола киниэхэ икки хоонон суруйбут.

АҔАМУНУОБА

«убайым аахха баар ыспаран онорбут бас остуолун. Остуолгар хоонон айар Идэлэним кыра уолун.

Тутан-хабан онорбут Остуолун курдук аҕаа, Чочуйабын сүдүгү Ырыабын оргууй аҕай.

Бар дьон ырыабын истэн, Табыллыбыт буоллар эрэ: «Талба мас ууһа этэ аҕа ол иһин».—диэхтэрэ.

Көстөрүн курдук, аҕалаах уол тус-туса дьарыктаах уустар. Эбэн эттэхпинэ, сиэммит уол-хос эһэтин аатынан Михаил Рыкунов. Кини аһабыт үрүн көмүс ньуоската уонна хатата биһиэхэ баар.

Билэбин, минигин ахтан, ийээ, анарын буоллаҕа...—дизэн суруйбут 1955 с. сэттинньи 3 күнүсүгү суругар аармыйага сылдьан. Ийэтэ Рыкунова (Москвитина) Вера Николаевна дьонтон үөрэнэн, биридэ эмэ докумунта нэһилэ «РВН» дьон үс букубанаан аатын илии баттыр «үөрэхтээх», колхоз тэрилтэлэригэр ыанньыксыт, сэрби саана «Килбиэннээх үлэтин иһин» Сталин төбөтө мэтээллээх. Биһиги ыал буолуохтуттан биригэ олорон, икки сиһин, таарыйа биһигини даҕаны көрбүтэ-истибиэтэ. Билигин хайалара да суохтар дьон олох тунсарбаппын, хо-

туммун кытта уонча сыллаах олохпор биридэ куһаҕаннык санарсыбатахпыт, хомоптох-хоргуптаах эбиһин дьон билгитин үөрэ саныбын. Кэргэнни олоххо эдэр эрдэххэ «кирсэн» да ыларбыт ханна барыай, баар. Көр, онно олох ороспот-кыттыспат этэ, хата, суохпар минигин көмүскээн, уолун соҕототуу «тутан биэрэр» үһү. Оччолорго хаһайка курдук санаммат, кэтэхпинэн оонньуу сылдьар кэмнэrim этэ буоллаҕа. Сонум быата быһыннаҕына, тимэтим түстүгүнэ сонно тута тигэ охсон биэрэр, төбө суунар уубун биригэ сылыта сылдьар буолара. Эбэтэр: «Иһити мин суууом, эн уруокун суруй!»—дизэн наар мэхээчэ үтүнү эрэ оноро сылдьар амарах дууһалааҕа. Ол курдук минигин таптаан, кийит онгостон бэитигэр сыһаарбыта. «Биэрэ эмээхсин кийитэ дуо?»—дизэн билсэр-көпсөтөр эмээх-

уолу төрөспүт, иһипит ийэни-Вера Николаевна Рыкунованы-Улахан Ийэни ааҕабын уонна уолун аата ааттанарын тухары кини аата эмиз ахтыллыаҕын баҕарабын!

Николай Михайлович үөрэхтээх, үлэһит, ыал онорбут дьоннорунан аҕатын курдук саныыр убайа Алексей Михайлович (маннайгы кэргэнтэн уол) уонна ийэтин тэнэ саҕаһа Матрена Дмитриевна Рыкуновтар буолаллар. Алексей Михайлович сэттэ кылаас үөрэхтээх, алта ыйдаах зоотехнической курсу бүтэрбитэ. Сэригиттэн икки мэтээллээх эргиллибитэ, СССР чилиэнэ. Эдэр сааһыттан лаппа сааһырыар диэри сельсовет председателинэн, ферма сэбиэдиссэйинэн орто салайар үлэһит буолбут киһи. Кыбытык кэриэтэ эттэххэ, колхоз бириг айданнаах мунһабын Алексей Михайлович тыл этэн сымнатан турар, араатар

Аҕата бэлэхтээбит баар-суох күндү кэригэлин-кыһыл көмүс изэмэрин мэхээ биригитин кэтэ сылдьабын. Дьэ, итинник сылаас холумтаннаах ыалга итиллэн киһи буолбут эбит биһиги аҕабыт.

«Күүскүт кыайарынан эдьийбэр көмөлөһүн».—дизэн суруйбут биригубайттан хаалбыт студеныы сылдьар Еля туһугар. Иккиэн тэнгэ тутуллан, биригэ төрөөбүт курдук истинник сыһааннаахтара. Бастакы кинигэтин («Хатын ырыата») «Тапталлаах эдьийбэр Елена Николаевнага» дьон суруктаан анаабыта. Оҕолорбут биригэ булчуһан улааттылар, үлэһит буолулар, аймактаахталаар. Эдьийбэт Елена Николаевна Сысолытина өр сылларга эмкэ үлэһитэ, 1 Хомустаах биригубастабыллаах ыала буолан оло-

Хайа баҕарар дьэиэ кэргэнгэ аҕа

Н. РЫКУНОВ ДЬИЭ КЭРГЭНЭ КИНИ ПОЭЗИЯТЫГАР

ситтэр эмиз бааллара. Оттон сиһин көрө сылдьан таҕастарын сууя, абырахтыы сылдьара. Аҕабыт дьэиэ иһигэр соҕотох эр киһи буолан эбитэ дуу, барыбытын таптыы, имэрийэ-томоруйа сылдьара. Ол курдук ийэтин эмиз сөп буола-буола төбөтүттэн сыллыы сылдьара... Он-нук чараас, болҕомтолоох киһи этэ биһиги аҕабыт Николай Михайлович Рыкунов! Ийэтин туһунан ахтан-санаан, сороҕор кыбытан, сороҕор анаан барыта уон үс хоононута, поэматыгар суруйбута. Ийэтин туһунан бэитэ кини, дириг тема буолуон сөп. Университетка үөрэнэр кэмигэр 1962 с. тахсыбыт «Хатын ырыата» дьон маннайгы кинигэтин гонорарынан барытынан ийэтигэр түөрт метрэ крепдешин таҕас аты-ылаһан бэлэхтээбит. Ол ырыаахтын мааныларга эрэ кэтэрэ. Студент киһиэхэ харчынаада бөҕө буоллаҕа ди, ону ол дьэбэтэх. Ити да түгэн элбэҕи этэр, диригин санатар.

Дьонно биллэр «Дьахталларга» хоононо (1978 с. кулун тутар 8 к.) эмиз ийэтигэр төрөттөнөн айыллыбыт эбит. Ол курдук дьоннигэр манньык суруйбута баар, ону манна хайдах баарынан аҕалабын: «Кыайыы 30 сыла! Эн унуоххар кэллим. Эн көлөһүнүг буулдьааһы өстөөх сүрэгүн эмиз дьөлө түһүспүтэ өс-саас үгүгүнэн. Ээрдэ 30 сылынан! Ийээ, эн кыайыы! Бэрбэһэ кизэ Сьезтар дьыбарыастарыттан сэрри... сүкүт дьахталлары айхаллаатылар. Эйигин ити эмиз, Ийээ! Бокулун уурап партия эн улуу хорсун быһыгар. Түөрт нуругуну уурдум төрдөмүт аатыттан!» Ийэтэ күн сириттэн барарыгар уола аттыгар ололбута, ол курдук арааһыттан буйатыннаахтык күндүтүк санаһар ийэлээх уол. Ситинтэн ситтэрэн «Санаа» хоонон айыллыбыта.

Уон оҕотуттан (бары кыраларыгар ыалдан олбүтүг) соҕотох ордон хаалбыт баар-суох күндү киһитин көрөн-истэн, харайан-харыйһыан, дьон-сэргэ сэргийэр, аатын ааттыыр, кини туттар талааннаах

талааннаах этэ дьон Хамаҕаттаҕа өр сылларга сэбиэттээбит Д.Г. Данилов өрдөөбүтэ ахтыбытын өйдүү сылдьабын. Кэлин сааһыран баран, Мэнгэ-тэй алааска уонча сыл олорон, фермага сүөһү көрөн, онтон кэргэнинэн иккиэн пенсияга тахсыбыттара. Эмиз дьонно-сэргэ биллэр, үтүө суобастаах-майгылаах, уран тыл байылаах, муударай өй да баар киһи этэ. Дьэ, чачы дьон дьонно этилэр. От-мас тигиэччи, ыраата аһан иһэр айан дьонно, сайынны отчуттар, бостууктар быһа ааспат, тохтоон көлөлөрүн сынньатар, бэйэлэрэ өл хабан аһар ыала этэ. Дэлээ даҕаны биһиги оонньуу-күлэ убайытын «Мэнгэ-тэй остолобойун сэбиэдиссэй», санаспыт «повар» дьон дуоһунастаахтык дуо? Оҕолорбут сүөгэйгэ, күөрчэххэ «сөгүлээбиттэр» аҕай. Спексүй кытта хас да сайын иккиэн оттуубут, ол сылдьан икки тэнгээх дьүөгэли дьахтар курдук арааһыкэпсөтөрбүт. Ол кэрэ кэмнэ-битин санатардыы Николай Михайлович «Мэнгэ-тэй» дьон хоононоох. Убайын кэригэтигэр «Реквием» хоонон суруйбута.

Санаспыт Матрена Дмитриевна колхоз кыайылыах-хотуулаах үлэһитэ, Москвага ВДНХ-га бара сылдьыбыта, тылыга «Килбиэннээх үлэтин иһин» мэтээллээх. Кини туһунан И.Р. Москвитин хаһыакка суруйбута. Күөсчүтэ-асчыта, истэн-нэһигэ, дьахтары-эмээхсини кытта сөлөһөн мээһэ күнүн-дьылын ыппат, өрүү түбүгүрө, үлэли сылдьар хоһуун киһи этэ. Уола аармыйаттан манньык суруйбут: «Санаһым иккис ийэм буоллаҕа. Харыстана сырыт. Эн мэхийбэт лэппиэскүм албэҕи кэббигит, эн тикпит ыстананньан албэҕи бурайбыт киһиһин. Ханан эрэ, кыра эрдэхпинэ, сарсыарда оскуолага барарбар эбии бүөмнээн аһатан ытаргыт хайдах да умнубаппын ээ, санааас.» Ити санаатын «Санаспар» дьон хоононута ситэрэн-хоторон биэрбитэ. Оттон минигин: «Кыһым, оҕом,—диэхтирэ,—аныгы таҕаһы эн таһынардыҥ».—дизэн махтанара.

дизэн күндү киһи, эркинэ, хаххата-дурдута. Аҕабыт биһигини олус үчүгэйдик көрөн-харайан, таптаан, атаахтатан ололорбут үтүө киһи. Ол сиһинэн поэт буоларынан биһигини даҕаны борсообута. Кыргыттарыгар саамай бастын баҕата:

«Мин бөҕөх санаалаахпын: улаат, кылаабынайа-ааттатыҥ удьуор ааппын»

«Бастата тутар буолар бар дьонун, норуот туһун».—дизэн.

«Бизискэҕэ биһик ырыата»! Онук эрэ буоллун! Оттон минигин «үс кыыстан» саамай «кыралара, атаахтара», отчут кыыс, хоһуун киһи, учуутал, таптыыр дьахтар... тынан суруйтаабытын сипэрэ:

Күлэр күнүм аныгар Көрүөчкэ көрбүтүм, Сиргэ булбүт Сибэтиэй ааныһым, Тунаһан ыуурдаах Тулук доҕорум, Олоҕум аргыһа.

Оҕоком алгыһа-диэбит. («Күөрэгэй уонна субэкскур»). Итинтэн ордук мэхээ туох иваланый! Итинник хардыта санаһан ололорбут биһиги ыал буолан отут сыл, уон ый, бириг чаас уон биэс мүнүүтэ.

Манна даҕатан, быйыл күһүн бириг чаҕылхай, сылаас күн сиэммин кытта Даадарга Н.М. Рыкунов аатынан уулуссаны көрө сырыттыбыт. Аата суруллан турарын сиэммэр аахтардым. Уулусса икки өттүнэн элбэх дьыа-ыал баар буолбут, өссө сорохторо төрүт да билэр дьоммут ололорлоруттан, кинилэр аҕабыт, эһэбит туһунан кини туттуулаахтык санааралларыттан санаабыт көтөбүлүнэ аҕай. Аҕабыт, эһэбит суох да буоллар, ити курдук биһигини арыаллыыр, үөрдэр-көгүтэр!

Евдокия РЫКУНОВА, поэт кэргэнэ

«ОТУУ УОТА» УМАЙАР

Улуу убайдарбыт Таллан Бүрэ уонна Чаҕылган кэннилэриттэн Эңсиэли эбэбит кизэн-нэлээн хочотугар хоононнууттар хоннохторо 1965 сыллаахха «Ходуһа хоононнута» Николай Рыкунов «Ленин суола» хаһыакка үлэли кэлиэбиттэн аһыллан барбыта.

Аан бастаан кини тэрийиитинэн аҕыйах киһилээх литературнай түмсүү 1967 сыллаахха саас муус устар ыйга тэриллибитэ. Онно ол инниттэн кыра-кыратык суруйар идэлээх Василий Маайыскай, Иван Бубякин, Галина Ильина, Сив Ядреев, Иннокентий Елисеев уонна мин кири-биһипт. Оттон салгыы кэккэбит ханаан, элбээн испиппит. Араас жанрларга талааннаах тойуксун Афанасий Шестаков, Терентий Халыев, Анна Парникова, Мария Елисеева ода. холбоһон нэ-

һилиэктэринэн тэнийбитэ. Үөдэйгэ «Сыккыс», 1 Хомустаахха «Сарыал», оскуолаларга «Төлөн» онтон да атыттар баар буолбуттара.

Ол иһин Николай Михайлович Рыкунов этии киллэриитинэн оройуону кизгик хабар сыаллаах литературнай түмсүүнү тэрийэргэ соруктаах мунһах ыппыппыт. Ол 1986 сыл ахсын-ны ый 13 күнүгэр уонна кини этиитинэн түмсүүбүтүн «Отуу уота» дьон ааттыргар уураах ылыммыппыт, сэбиэт дьон тэрийиитинэн оройуон киинигэр, нэһилиэктэргэ, ол иһигэр биридэ саас Хамаҕаттаҕа тахсан концерт онортообуппун. Эмиз

ити кэмгэ Николай Рыкунов, Афанасий Шестаков, Иван Бубякин этилэринэн ырыаны суруйар, ылыыр талааннаахтары түмэн «Тулук хаара» дьон түмсүү тэриллэн, икки түмсүү холбоһон бэрт тэрээһиннээхтик үлэһэбиһипт. Онно оҕо музикалыы оскуолатын үөрэнэччилэрэ улахан күөс-көмө буолбуттара. Онон икки түмсүү үлэ-тэ күөстүү оргуйбута. Ононорор «Отуу уотун» сыралыгар кырдыа-астыын кыттыбыттара. Холобур, сэрби ветерана, тойуксун 70 саастаах Григорий Афанасевич Корякин («Мао») оҕонньор сахалыы ырыа тылларын хаһыакка таһаартаран турардаах. Кэлин оройуонна ытыллар фести-валларга, концерттарга «Отуу уота», «Тулук хаара» түмсүүлэр чилиэннэрэ актыы-бынай кыттааччыларынан буол-

буттара.

Николай Михайлович күөдүппүт «Отуутун уота», Иван Бубякин салаааччылаах «Тулук хаара» советскай кэмнээҕи ытыллар улахан мероприятелигара кыттан норуот биһирэбилин ыһан ытыттар.

Онуоха оройуоннааҕы, кэлин улуустааҕы ветераннар советтарын председатели Матрена Васильевна Петрова «Отуу уотугар» бырахпыт туос саҕаһата ордук күһүрдүн М.К. Аммосов 100 сааһын туолар юбилейгар күлүбүрүү күөдүйүн «Эңсиэли» хочотун бүтүннүү сырдаппыта! Онно кырдыа-астыын-эдэрдийн, оролуун-улаханньын бары кыттыбыттар кэрэ да этэ!

Николай Михайлович кылгастык да ололордо төрөөбүт буолу-тур уотун хаалларбыт отуутун уота хоһуна айы сириэдий-дэ. 1995 сыллаахха мин аарыбынан түмсүү чилиэнин ахсаана 74 киһиэхэ тийбитэ. Билигин өссө элбэбит буолуохтаах.

Билигин биһиги «Отуубут уотун», «Тулукпут хаарын» чилиэнэрин Василий Маайыскай, Терентий Халыев, Иннокентий Елисеев, Иван Бубякин, Калистрат Еремеев, Терентий Замятин, Андрей Кобяков, Александр Дунаев, Анна Парникова, Мария Елисеева уонна кылаабынай тэрийэччибит, сүбэһиппит, салаааччыбыт, Ытык киһибит Николай Рыкунов хас да кинигэлэрэ бэчээккэ тахсаннар күн сириг көрдүлэр, норуоппут дьүүлүгэр табыстылар.

Эңсиэли хочотун айар талааннара өссө да элбии, үүнэ, сайда, сириэдийэ турдуннар, кэрэни, дьолу, үлэ, үөрэх дьонун си-тиһиитин үөрдэ-көгүтэ өрүү туойа турдуннар. Ньукулай «Отуутун уота» хаһан да умуллубатын! Билигин салаалта-И.З. Кривошапкин, А.А. Пестрякова, киин библиотека умулларыахтара суоҕа дьон эрэнибин.

Терентий ЗАМЯТИН, «Отуу уота» түмсүү кырдыа-астыын чилиэнэ